

بررسی استنادهای استفاده شده در پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۸۲

زینت سالم*

مربی گروه پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، ایران

دکتر محسن رضائیان

دانشیار گروه پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، ایران

دکتر سیاوش دهقان

پزشک عمومی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، ایران

زمینه و هدف: اعتبار پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی از دو نظر حائز اهمیت می‌باشند، یکی مسئله تحقیق تحت بررسی و دیگری منابع و مأخذی که دانشجو از آن استفاده می‌نماید. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی استنادهای علمی در پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان پرداخته است.

روش کار: در این مطالعه مقطعی، جامعه مورد بررسی شامل تمام پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دفاع شده از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۲ بود. اطلاعات کتاب‌شناسی مربوط به ۳۳۲ پایان‌نامه مربوطه از نظر منابع استناد شده با استفاده از چک لیست، جمع آوری گردید تجزیه و تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش‌های آمار توصیفی و تحلیلی صورت گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد میانگین (انحراف معیار) تعداد منابع استفاده شده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی ۲۵/۹ (±۱۹) مورد بود. ۱/۲ درصد پایان‌نامه‌ها از هیچ منبع علمی استفاده نکرده بودند. همچنین هیچ‌کدام از پایان‌نامه‌ها از منابع الکترونیکی و مقالات مروری استفاده ننموده بودند. بیشترین میانگین استفاده از استنادها مربوط به مقاله تحقیقی به زبان انگلیسی (۱۶/۱) و کمترین آن مربوط به استفاده از خلاصه مقالات ارائه شده در کنفرانسها (۰/۰۸) بود. بین ۱۰۰-۶۱ درصد استنادهای استفاده شده در پایان‌نامه‌ها مربوط به ۵ سال پیش از زمان تحقیق بود. شیوه نگارش منابع در ۸۸/۵ درصد پایان‌نامه‌ها مطابق با استاندارد بود.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج، پیشنهاد می‌شود با برگزاری کارگاه‌های آموزشی و تأکید بر استفاده از منابع چاپی و الکترونیکی، دانشجو را با ضرورت و شیوه استفاده از استنادهای جدید که جزء حیات بخش یک پژوهش علمی است، آشنا و راهنمایی نمود

کلید واژه‌ها: پایان‌نامه، دانشجوی پزشکی عمومی، استناد علمی

* نویسنده مسؤول: گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، رفسنجان، میدان انقلاب، رفسنجان، ایران

مقدمه

مراجعه نموده است. منابع مورد استفاده پژوهشگر اطلاعات موثقی را برای پژوهش‌های آینده فراهم می‌کند و رفتار اطلاع‌رسانی پژوهشگران را در قالب استناد به عنوان یک شاخص در استفاده از منابع اطلاعاتی نشان می‌دهد (۱۰).

بنابراین استفاده از منابع جدید و علمی نه تنها اعتبار نتایج را افزون‌تر می‌کند بلکه پایان‌نامه یا مقاله علمی می‌تواند خود به عنوان یک سند علمی در دسترس سایر محققین قرار گیرد. فهرست مأخذ پایان‌نامه‌ها منبع بسیار با ارزشی برای آگاهی نسبت به متون مربوط به موضوعی کاملاً محدود می‌باشد، به همین دلیل تحلیل این منابع حائز اهمیت می‌باشد. گارفیلد (Garfield) اعتقاد دارد با تحلیل استنادی می‌توان تاریخ علم را نوشت، زیرا حرکت یک پدیده از آغاز تا زمان حال پیگیری می‌شود (۱۱).

برخی از نتایج مطالعات انجام شده در بعضی از دانشگاه‌های کشور نشان می‌دهد که دانشجویان به استنادهای علمی اهمیت چندانی نداده‌اند، به طوری که در مطالعه‌ای که توسط کلاهی و همکاران بر روی پایان‌نامه‌های ۱۴ دانشگاه کشور در سال‌های تحصیلی ۷۰ - ۷۱ و ۷۸ - ۷۷ به عمل آمد، ۸۲ درصد از حجم پایان‌نامه‌ها را بررسی متون تشکیل می‌دادند که این بخش از بی‌محتواترین قسمت‌های پایان‌نامه بود، زیرا از کتب قدیمی ترجمه شده و یا از خلاصه بانک‌های اطلاعاتی مدلاین بدون این که ارتباطی با موضوع داشته باشد و یا از آن در پایان‌نامه استفاده علمی شده باشد، استفاده شده بود (۱۲). در بررسی قناعتی در سال ۱۳۷۷ نیز ۹۷/۷ درصد پایان‌نامه‌ها دارای فهرست منابع بودند ولی فقط ۲۶/۶ درصد آنها الگوی صحیح منبع نویسی را رعایت کرده بودند (۱۳).

فخاری پایان‌نامه‌های موجود در دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران شامل پایان‌نامه‌های ۱۲ رشته کارشناسی ارشد، MPH، و دکترای حرفه‌ای را از نظر منابع استفاده شده مورد بررسی قرار داد. میانگین منابع استفاده شده در پایان‌نامه‌ها ۳۹ مورد بود. این بررسی حاکی از این است که نیمه عمر منابع

تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد نه تنها موجب ارتقای سلامت شده بلکه ضرورتی برای توسعه اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شود. بنابراین پژوهش از پایه‌های اساسی و عمده در توسعه جوامع محسوب می‌گردد، به طوری که هیچ‌گونه حرکت علمی و منطقی بدون پشتوانه تحقیقات امکان‌پذیر به نظر نمی‌رسد. در واقع پژوهش اصلی‌ترین نیروی محرکه جامعه در مسیر ترقی و توسعه است و یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه تلقی می‌گردد (۱،۲). یکی از فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی ارائه پایان‌نامه توسط دانشجویان پزشکی عمومی است که به عنوان معیاری برای ارزیابی توانایی فردی در زمینه تحقیق علمی و همچنین کسب مهارت‌های بیشتر تجربی و بالینی دانشجوی بکار می‌رود (۳). تحقیق در مورد یک موضوع، دانشجو را در یکی از موضوعات حرفه‌ای، ماهر می‌سازد (۴). نوشتن پایان‌نامه سبب می‌شود که دانشجو ذهن خود را حول یک موضوع معین تمرکز دهد (۵). بنابراین اعتبار یافته‌های پایان‌نامه یا هر فعالیت پژوهشی از دو نظر حائز اهمیت می‌باشد یکی ماهیت مسأله تحقیق و دیگری منابع و مأخذی که محقق یا دانشجو برای یافتن سابقه موضوع یا شواهد تحقیق از آن استفاده نموده است. فهرست منابع مورد استناد یکی از مهم‌ترین اجزای آثار تحقیقی و تألیفی است (۶). واژه استناد در فرهنگ معین به معنی "چیزی را سند قرار دادن" است (۷). در یکی دیگر از منابع، استناد را نقل مطالب به عنوان یک مدرک و مأخذ معتبر به عنوان یک حمایت‌گر معرفی می‌کند (۸). در هر مقاله علمی یا فعالیت تحقیقاتی وجود منابع مناسب نه تنها نشانگر اعتبار و پشتوانه علمی آن است بلکه خواننده را به اطلاعات بیشتر در زمینه مورد نظر ارجاع می‌دهد. از همین رو وجود منابع مناسب و صحیح در یک مقاله علمی جزء اساسی و برقراری ارتباط در دنیای علم است (۹). استنادات، نقطه شروع و راهنمای محقق می‌باشد و بخش مهمی از یک مقاله تحقیقی را تشکیل می‌دهد مستندات در انتشارات تحقیقاتی نشانگر منابعی است که محقق به آنها

ارشد استناد شده بود به طور معنی‌داری با یکدیگر همپوشانی داشتند. نیمه عمر منابع استفاده شده ۹ سال بود و منابع استفاده شده در رساله‌های کارشناسی ارشد جدیدتر از دکترا بود (۱۷). با توجه به این که پایان‌نامه‌ها می‌توانند به عنوان یک سند علمی در دسترس سایر محققین قرار گیرند بنابراین با بررسی الگوی رفتار علمی محققین جوان در چگونگی استفاده از منابع علمی می‌توان کوشش آنها را در زمینه یافتن منابع جدیدتر، تازگی یا کهنگی منابع و رایج‌ترین زبان مورد استفاده آنها را شناسائی نمود. اطلاعات موثق در این زمینه می‌تواند در برنامه ریزی‌های ارزیابی، گسترش ابزار و توسعه امکانات الکترونیکی مؤثر باشد. از آنجا که تا به حال هیچ‌گونه بررسی روی مستندات پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان انجام نشده بود ضرورت انجام این تحقیق احساس شد. بنابراین این تحقیق با هدف تعیین چگونگی استفاده از استادهای علمی استفاده شده در پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان طراحی شد.

روش کار

دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان از سال ۱۳۶۵ شروع به تربیت دانشجوی پزشکی نموده است و اولین گروه دانشجویان (ورودی سال ۱۳۶۵) در سال ۱۳۷۲ از پایان‌نامه‌های خود دفاع نمودند، بنابراین در این مطالعه مقطعی تمامی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان که از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۸۲ دفاع گردیده بودند مورد ارزیابی قرار گرفتند. برای جمع‌آوری داده‌ها از چک لیست استفاده شد. چک لیست طراحی شده دارای دو بخش سؤالات عمومی (شامل سن و جنس نویسندگان پایان‌نامه‌ها، سال دفاع و اطلاعات مربوط به اساتید راهنما) و سؤالات اختصاصی مربوط به منابع شامل تعداد منابع، تعداد مقاله انگلیسی (تحقیقی یا مروری) ثبت شده یا نشده در ISI، مقالات فارسی (شامل مقالات تحقیقی و ارائه شده در کنگره‌ها)، کتاب‌های فارسی و

در رشته‌های مختلف دانشکده مورد مطالعه از ۶/۲۵ سال در مقطع کارشناسی ارشد آموزش بهداشت تا ۱۴/۶۷ سال در رشته دکترای انگل شناسی و حشره شناسی پزشکی نوسان داشته است و نیمه عمر متوسط کل منابع در رشته‌های مورد بررسی ۱۰/۸۱ سال بوده است که نشان دهنده کهنگی منابع مورد استفاده دانشجویان این دانشکده می‌باشد. ۵۵/۳ درصد استنادها مربوط به مجلات و ۲۸/۵ درصد به کتاب‌ها اختصاص داشته است. از نظر توزیع جغرافیایی، بیشترین منابع مورد استفاده مربوط به آمریکا بود (۴۰ درصد). منابع ایرانی و انگلیسی در مرتبه دوم و سوم قرار داشتند (۱۴). عصاره (۱۳۶۵)، استفاده از مجلات علمی را در پایان‌نامه‌های دستیاران ۹ رشته تخصصی مورد بررسی قرار داد. بیشترین درصد استنادها به مجلات خارجی (۵۵/۲ درصد) و پس از آن (۳۸/۲ درصد) مربوط به کتاب‌های انگلیسی بود. استناد به منابع فارسی بسیار کم (۱/۹ درصد) بود و زبان بیشتر استنادها انگلیسی بود. مدارک مورد استناد، ۶ سال قدیمی‌تر از زمان انجام پایان‌نامه بودند (۱۵).

کولانیان در پژوهش خود استادهای ۵۴۵ عنوان مقاله نشریه مؤسسه رازی را مورد بررسی قرار داد. نتایج این مطالعه نشان داد میانگین کل استنادها ۲۳/۱۱ مورد بود. ۱۲/۸۳ درصد مربوط به نشریات ادواری و ۵۴/۶۲ درصد از استنادها به زبان انگلیسی بود. بالاترین میانگین نیمه عمر مربوط به نشریات ادواری (۲۸/۱۵ سال) و پائین‌ترین آن مربوط به پایان‌نامه‌ها بود (۱۶).

در بررسی مقاله‌ها و رساله‌هایی که در دپارتمان کتابداری هاکتپ (Hactepe) نگهداری می‌شد، استادهای رساله‌های مقطع دکترا دو برابر تزه‌های مقطع کارشناسی ارشد بود و تک نگاشت‌ها نسبت به مقالات ژورنال‌ها دارای استناد بیشتری بودند. همچنین در رساله‌ها و تزه‌هایی که در سال‌های اخیر ارائه شده بودند به انتشارات الکترونیکی بیشتر استناد شده بودند. چهارده عنوان مجله تقریباً نیمی از همه استنادها را تشکیل می‌دادند و عناوین مجلاتی که در تزه‌های دکترا و کارشناسی

پایان‌نامه‌ها به مقالات مروری و منابع الکترونیکی استناد نموده بودند. ۱۴/۷ درصد (۴۹ مورد) پایان‌نامه‌ها به همه منابع در متن اشاره نکرده بودند. ۶۱-۱۰۰ درصد منابع استفاده شده در پایان‌نامه‌ها مربوط به ۵ سال قبل از انجام پایان‌نامه بودند. ۲۱/۷ درصد (۷۲ مورد) پایان‌نامه‌ها فاقد بخش مروری بر متون بودند. حداقل و حداکثر مقالات استفاده شده در بقیه پایان‌نامه‌ها به ترتیب صفر و ۴۸ مقاله با میانگین ۶/۴ و انحراف معیار ۶/۲ بود. ۸۸/۵ درصد (۲۹۴ مورد) پایان‌نامه‌ها از نظر نگارش مطابق استاندارد بودند. در حالی که ۱۱/۵ درصد (۳۸ مورد) آنها دارای نگارش استاندارد نبودند. ۶۶/۴ درصد (۱۳ مورد) پایان‌نامه‌های سال ۱۳۷۲ دارای نگارش صحیح بودند و به ترتیب سال دفاع، درصد منبع نویسی صحیح افزایش می‌یافت به طوری که از سال ۷۶ تا سال ۸۲، ۱۰۰ درصد پایان‌نامه‌ها دارای نگارش صحیح بودند.

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار تعداد انواع منابع در پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان از سال ۷۲ تا ۱۳۸۲

نوع منبع	میانگین	انحراف معیار
مقاله انگلیسی	۱۶/۱	۲۰/۷
مقاله ثبت شده در مجلات ISI	۵/۷۷	۵/۷۱
کتاب انگلیسی	۷	۳/۶
کتاب فارسی	۲/۱۵	۲/۷
کتاب فارسی تألیف شده	۱/۳۱	۱/۳۸
کتاب فارسی ترجمه شده	۰/۸۵	۱/۹
مقاله فارسی	۰/۷۷	۱/۲
خلاصه مقالات کنگره‌ها	۰/۰۸	۰/۲۳

تعداد منابع و تعداد مقالات استفاده شده در پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط اساتید علوم پایه به طور معنی‌داری بیشتر از اساتید بالینی بود (جدول ۲).

جدول ۲: مقایسه میانگین تعداد منابع و تعداد مقالات استفاده شده در

پایان‌نامه‌ها بر حسب تخصص استاد راهنمای اصلی

منابع و مقالات فراوانی استاد راهنما	تعداد منابع		تعداد مقالات	
	*میانگین	انحراف معیار	*میانگین	انحراف معیار
علوم پایه	۳۰/۸	۲۹/۰	۱۹/۹	۲۲/۸
بالینی	۱۷/۵۳	۱۲/۲۱	۱۰/۱۶	۹/۰۱
نتیجه آزمون t	P=۰/۰۱		P=۰/۰۱	

انگلیسی (ترجمه یا تألیف)، استفاده از منابع الکترونیکی، پایان‌نامه و نحوه نگارش منابع، اشاره به تمام منابع در متن، اشاره به تمام مقالات در بخش مروری بر متون بود. برای هر پایان‌نامه، یک چک لیست مجزا توسط یکی از اعضا تیم پژوهش تکمیل گردید و در صورت نیاز، مجدداً چک لیست توسط فرد دوم تیم تحقیق، بازبینی می‌شد.

کلیه کتاب‌ها و مقالات علمی به زبان انگلیسی، فارسی، منابع الکترونیکی، پایان‌نامه و خلاصه مقاله‌های ارائه شده در کنگره‌ها که در پایان‌نامه دانشجویان مورد استفاده قرار گرفته بودند، به عنوان منابع و استنادهای علمی محسوب می‌شدند. در صورتی که منابع بر طبق فرمت وانکور (Vancouver) و یا هاروارد (Harvard) نگارش شده بودند به عنوان نگارش استاندارد منظور می‌شد و میانگین سال انتشار کتاب یا مقالات به عنوان نیمه عمر منابع محسوب می‌شد (۱۵، ۱۸).

داده‌های جمع آوری شده پس از کد گذاری وارد نرم افزار SPSS.V.12 گردید. برای تجزیه و تحلیل متغیرهای کیفی و کمی به ترتیب از آزمون‌های مجذور کای و t استفاده شد و سطح معنی‌دار بودن متغیرها با $P < 0/05$ مورد سنجش قرار گرفت.

یافته‌ها

از ۳۷۶ پایان‌نامه ارائه شده در طی سال‌های بررسی اطلاعات مربوط به ۳۳۲ پایان‌نامه (۸۸/۳ درصد) تجزیه و تحلیل گردید. دلیل این امر عدم وجود ۴۴ پایان‌نامه دفاع شده در مراکز نگهداری پایان‌نامه‌ها در دانشکده پزشکی بود که مربوط به سال‌های ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ بودند.

میانگین (انحراف معیار) تعداد منابع استفاده شده در پایان‌نامه‌ها ۲۵/۹ (±۱۹) مورد با حداقل صفر و حداکثر ۲۱۳ مورد بود. بیشترین میانگین (انحراف معیار) استفاده از استنادها مربوط به مقالات تحقیقی به زبان انگلیسی ۱۶/۱ (±۲۰/۷) و کمترین آن مربوط به خلاصه مقالات ارائه شده در کنگره‌ها ۰/۰۸ (±۰/۲۳) بود (جدول ۱). ۱/۲ درصد (۴ مورد) پایان‌نامه‌ها از هیچ منبع علمی استفاده نکرده بودند. هیچ‌کدام از

رشته مربوط به بهداشت برای ژورنال ۱۰/۵ سال و برای کتاب ۹/۴ سال بود (۱۹). همچنین در بررسی تتنا (Tonta) نیز منابع استفاده شده در رساله‌های کارشناسی ارشد جدیدتر از دکترا بود (۱۷).

۸۸/۵ درصد پایان‌نامه‌ها از نظر نگارش مطابق استاندار بودند که نسبت به بررسی کلاهی و همکاران مغایرت دارد زیرا در بررسی کلاهی که در ۱۴ دانشگاه در سال‌های ۷۰-۷۱ و ۷۷-۷۸ انجام شد فقط ۲۶/۶ درصد از پایان‌نامه‌ها منابع را مطابق با استاندارد به رشته تحریر در آورده بودند (۱۲) اختلاف این نتیجه را شاید بتوان این‌گونه توجیه نمود که دانشگاه رفسنجان از معدود دانشگاه‌هایی است که کارگاه‌های روش تحقیق را از سال ۷۵ برای اساتید و دانشجویان برگزار نموده است و تأکید مدرسین در این کارگاه‌ها بر استفاده از منابع و نگارش صحیح آن می‌تواند در نگارش صحیح این استندها مؤثر بوده باشد. شاید علاقه و مشارکت بیشتر دانشجویان در این دانشگاه در کارگاه‌های روش تحقیق برگزار شده در سال‌های اخیر نیز مبین این امر باشد زیرا از سال ۷۶ تا سال ۸۲، کلیه پایان‌نامه‌ها دارای نگارش صحیح بودند، به ویژه این که این کارگاه‌ها از سال‌های ۷۶ به بعد گسترش بیشتری داشته‌اند. همچنین نگارش استاندارد استندها، تعداد منابع و مقالات در پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط اساتید علوم پایه نسبت به اساتید بالینی از وضعیت بهتری برخوردار بودند. به نظر می‌رسد احتمالاً اساتید علوم پایه به منبع نویسی اهمیت بیشتری داده و دانشجو را بیشتر به استفاده از استندهای علمی به ویژه مقالات، تشویق و ترغیب می‌نمایند، ضمناً وقت و دقت بیشتری نیز صرف راهنمایی دانشجو در زمینه طراحی و نگارش پایان‌نامه می‌نمایند هر چند در این مورد تحقیق مشابهی در دسترس نبود که با مطالعه حاضر مقایسه شود.

هیچکدام از پایان‌نامه‌ها از منابع الکترونیکی استفاده نکرده بودند نتایج مطالعه ما مشابه با نتایج رخس و همکاران می‌باشد در مطالعه فوق نیز استفاده از منابع الکترونیکی بسیار پائین و چیزی در حدود صفر بوده است اما در طی سال‌های ۱۳۷۹-

همچنین اشاره به تمام منابع در متن پایان‌نامه‌های راهنمایی شده توسط اساتید علوم پایه نسبت به اساتید بالینی به طور معنی‌داری ($P=0/005$) بیشتر بود (جدول ۳).

جدول ۳: مقایسه اشاره به تمام منابع در متن پایان‌نامه‌ها بر حسب

تخصص استاد راهنما اصلی

تخصص استاد راهنمای اصلی	بلی		خیر		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
علوم پایه	۸۰	۹۴/۱	۵	۵/۹	۸۵	۱۰۰
بالینی	۲۰۲	۸۱/۸	۴۵	۱۸/۲	۲۴۷	۱۰۰
جمع	۲۸۲	۸۴/۹	۵۰	۱۵/۱	۳۳۲	۱۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد، حداکثر استفاده از استندها ۲۱۳ مورد بوده است و میانگین تعداد منابع ۲۵/۹ مورد بود. در ۱/۲ درصد از پایان‌نامه‌ها به هیچ استنادی اشاره نشده بود. در مطالعه فخاری میانگین تعداد منابع ۳۹ مورد بوده است که نشانگر این است که تعداد منابع استفاده شده در مطالعه حاضر نسبت به فخاری کم‌تر می‌باشد (۱۴). به نظر می‌رسد دانشجویان رشته‌های کارشناسی ارشد و دکترای دانشگاه تهران استفاده از منابع علمی را مهم‌تر دانسته و یا دسترسی آنها به منابع در آن دانشگاه آسان‌تر صورت می‌گرفته است. هم‌چنین در بررسی ما ۱۰۰-۶۱ درصد منابع استفاده شده در پایان‌نامه‌ها مربوط به ۵ سال قبل از انجام پایان‌نامه بود. مقایسه نتایج بررسی حاضر با نتایج سایر مطالعات نشان داد که در مطالعه ما نسبت به مطالعه فخاری و جانسون (Johnson) از منابع جدیدتری استفاده شده است، به طوری که در مطالعه فخاری کهنگی استندهای استفاده شده در مقطع کارشناسی ارشد رشته آموزش بهداشت ۶/۲۵ سال می‌باشد، هر چند در رشته‌های مختلف ۱۰/۸۱ سال گزارش شده است (۱۴). در بررسی جانسون کهنگی استفاده از استندهای استفاده شده در چند

مربوط به مجلات و ۲۸/۵ درصد آنها مربوط به کتاب بوده است (۱۴) اگرچه نتایج ما با میانگین ارائه شده‌اند ولی مقایسه بررسی ما با مطالعات فوق نشان دهنده این است که بیشترین استفاده از منابع در پژوهش حاضر نیز مربوط به مقالات انگلیسی و رتبه دوم مربوط به کتاب‌های انگلیسی می‌باشد. در بررسی ما میانگین مقالات استفاده شده از مجلات ثبت شده در ISI ۵/۷۷ بود.

اگر چه نتایج این مطالعه وضعیت نگارش استاندارد استنادها را متوسط تا خوب تحلیل می‌نماید اما پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی روش تحقیق به طور سالانه برای تمام دانشجویان پزشکی برگزار شود و بر استفاده از منابع الکترونیکی و منابع چاپی جدیدتر و استفاده بیشتر از مقاله نسبت به کتاب به ویژه در بخش مروری بر متون تأکید شود. در این کارگاه‌ها می‌باید دانشجو را با ضرورت و شیوه استفاده از استنادهای جدیدتر که جز حیات بخش یک پژوهش علمی است آشنا و راهنمایی نمود. همچنین، در بررسی‌های آینده می‌توان با طرح سوالات بیشتر تجزیه و تحلیل گسترده‌تری بر استنادهای علمی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی نمود. به خصوص این که در سال‌های آینده رساله‌های دانشجویان کارشناسی ارشد نیز به لیست این پایان‌نامه‌ها در دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان اضافه خواهد شد.

سپاسگزاری

بدینوسیله از شورای محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان به جهت تصویب طرح (به شماره ۲۰۷۸۱ مورخ ۱۳۸۳/۱/۳۰) و تأمین بودجه مورد نظر، تشکر می‌شود.

۱۳۸۱ استفاده از منابع الکترونیکی روند صعودی داشته است (۱۰). در بررسی زانگ (Zhang) نیز فقط یک سوم مقالات دارای استناد به منابع الکترونیکی بودند و استفاده از منابع الکترونیکی از سال ۱۹۹۱ به طرف سال ۱۹۹۸ روند صعودی نشان داده بود (۲۰) با توجه به اینکه نویسندگان مقالات علمی پس از سال‌ها تجربه تحقیق و استفاده از منابع هنوز میزان استفاده آنان از نشریات الکترونیکی کم می‌باشد بنابراین در مورد پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی عدم استفاده از منابع الکترونیکی غیر قابل انتظار هم نیست به ویژه که در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۲ هنوز دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان از این امکانات بطور کامل برخوردار نبوده است و علاوه بر آن نگارش پایان‌نامه به عنوان اولین تجربه تحقیقی دانشجو است که با امکانات موجود از منابع استفاده نموده است.

در این بررسی بیشترین میانگین استفاده از استنادها مربوط به مقالات انگلیسی و سپس به ترتیب مربوط به کتاب‌های انگلیسی، کتاب‌های فارسی تألیف شده، کتاب‌های فارسی ترجمه شده، مقالات فارسی، پایان‌نامه و کم‌ترین آنها مربوط به خلاصه مقالات کنگره‌ها بود. در بررسی عزیزی و همکاران ۶۸/۶۲ درصد استنادهای استفاده شده در مجلات علوم پزشکی مربوط به مقالات انگلیسی ۱۸/۴ درصد مربوط به کتب انگلیسی، ۷/۵ درصد مربوط به کتاب‌های فارسی و ۰/۵ درصد مربوط به مقالات فارسی بود. نتایج ما بر حسب فراوانی استفاده از استنادها مشابه با مقالات مجلات علوم پزشکی کشور می‌باشد با این تفاوت که در بررسی عزیزی در بخش مقالات فارسی یا از پایان‌نامه‌ها و خلاصه مقالات کنگره‌ها استفاده نشده است یا این که به تفکیک ارائه نشده بودند (۲۱). علاوه بر این در بررسی فخاری نیز ۵۵/۳ درصد استنادها

منابع

۱. گروه تحقیق و تدوین. سیستم ملی پژوهش سلامت از دیدگاه مجامع بین المللی. مرکز تحقیقات علوم پزشکی کشور. ۱۳۸۲: ۲۲.
۲. امینی‌پور محمدرضا، قاسمی محمدحسین. ارزیابی طرح‌های تحقیقاتی و پایان‌نامه‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد ۱۳۷۹؛ دوره ۸، تابستان ضمیمه شماره ۲: ۸۶-۹.

۳. میرصمدی منصور، چهره‌ای علی، باقرزاده امیرحسین. بررسی پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دوره پزشکی عمومی در نیمه اول سال ۱۳۷۸ دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران از نظر رعایت اصول علمی نگارش. مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران ۱۳۷۸؛ دوره ۹، فوق العاده، شماره ۳۲: ۵۰-۷۴۱.
۴. پیروی حبیب ال...، فکری فاطمه، گچکار لطیف، آذرگشپ اذن‌ال... تغییرات کمی و کیفی پایان‌نامه‌های پزشکی و ارزیابی عوامل مؤثر بر آنها. فصل‌نامه پژوهشی پژوهنده ۱۳۷۵؛ دوره ۴، تابستان، شماره ۲: ۹۷-۱۰۵.
۵. سبحانی عبدالرسول، پوررمضان مهرداد، ذاکرنقیبی علی. بررسی رعایت اصول نگارش علمی پایان‌نامه‌های تحقیقاتی دانشجویان پزشکی. مجله دانشکده پزشکی گیلان ۱۳۷۷؛ دوره ۷، بهار و تابستان، شماره ۲۶-۲۵: ۸-۱.
۶. حرّی عباس، شاه‌داغی اعظم. استناد در آثار علمی: چاله‌ها و چالش‌ها. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی ۱۳۸۲؛ سال ۳۴، شماره ۲: ۹۵-۶۵.
۷. معین محمد. فرهنگ فارسی. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر وابسته به تبلیغات اسلامی، چاپ هفتم، ۱۳۶۴: ۲۶.
8. American Heritage of the English Language. 4th ed. under of cite. (online) Available from: URL: <http://www.bartleby.com/61/12/co371200.html>. 1400
9. Roach VJ, Lau TK, Ngan Kee WD. The quality of citations in major international obstetrics and gynecology journals. Am J Obstet Gynecol 1997; 177(4):973-5.
۱۰. رخس فریبا، علی‌بیگ محمدرضاء، حسینی فاطمه. بررسی وضعیت استناد به منابع اینترنتی در مقالات مجلات علمی پژوهشی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۷۹. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۸۵؛ دوره سوم، بهار و تابستان، شماره اول: ۳۱-۲۵.
۱۱. صیامیان حسن، علی‌گلندی کبری، بالاغفاری آرزنا، کبیرزاده آذر، شهرابی افسانه، عباس‌زاده عبدالمجید، درشاد بی‌بی. بررسی استندهای پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مازندران. نما، مجله الکترونیکی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران ۱۳۸۵؛ ۵(۳): ۱۰-۱.
۱۲. کلاهی علی‌اصغر، فرسار احمدرضاء، مولوی‌نجومی مرضیه، کلاهی سوسن، ملک‌افضلی حسین. مقایسه کیفیت پایان‌نامه‌های دوره دکتری عمومی پزشکی، دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در سال‌های تحصیلی ۱۳۷۰-۱۳۷۱ و ۱۳۷۸-۱۳۷۷. مجله پژوهشی حکیم ۱۳۸۲؛ دوره ششم، شماره دوم: ۱۱-۱۷.
۱۳. منصورقناعی فریبرز، شفقی افشین، فریدی مازیار، نیک‌زاد حسین، عظیمی سیدافشین. بررسی ۵ ساله پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان ۱۳۷۷؛ دوره هفتم، شماره ۲۶-۲۵: ۱۵-۹.
۱۴. فخاری حبیب ال...، بررسی استندهای پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران ۱۳۷۳: ۱.
۱۵. عصاره فریده. بررسی وضع استندهای مقالات پزشکی فارسی در مجلات دانشکده‌های پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، شهید بهشتی و مشهد در سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۵۴. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران. ۱۳۶۵: ۱.
۱۶. کولائی‌ان فردین. بررسی میزان کاربرد انواع منابع اطلاعاتی در طرح‌های تحقیقاتی مؤسسه واکسن و سرم‌سازی رازی کرج (تحلیل استنادی نشریه آرشیو مؤسسه رازی). فصل‌نامه کتاب: نشریه کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۷؛ دوره نهم، شماره یک: ۹۷-۷۹.
17. Tonta Y, Al U. Scatter and obsolescence of journal cited in theses and dissertations of librarianship. Library & Information Science Research 2006; 28:281-96.

۱۸. محمدی لیلا. تحلیل استنادی مأخذ مقالات نشریات علوم پزشکی انگلیسی زبان ایران و میزان دسترسی رایگان به متن کامل مجلات مورد استفاده از طریق وبسایت‌های اینترنتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی ۱۳۸۴. قابل دسترسی از طریق: <http://dbase.irandoc.ac.ir/00661/00661676.htm>

19. Johnson B. Environmental impact: a preliminary citation analysis of local faculty in a new academic program in environmental and human health applied to collection development in an academic library. *Library Philosophy and Practice* 2000; 2(2). Available from: URL: <http://www.uidaho.edu/~mbolin/lppv2n2.htm>.

20. Zhang Y. Scholarly use of internet based electronic recourse. *J Am Society for information science and technology* 2001; 52(8): 628-54.

۲۱. عزیزی فریدون، رئیس‌زاده فرید، زارعی شبنم، طریقت‌صابر گلبرگ، گرزن رضا. بررسی کیفیت ذکر منابع در مقالات پژوهشی مجلات علمی پژوهشی در جمهوری اسلامی ایران. پژوهش در پزشکی ۱۳۸۰؛ دوره ۲۵، شماره ۴: ۵۵-۲۴۹.